

Opkomst en stemgedrag van Amsterdammers met een migratieachtergrond tijdens de gemeenteraadsverkiezingen van 21 maart 2018

Foto: Verkiezingen (15 mei 2017), fotograaf Edwin van Eis

Maria Kranendonk, Eva Lekkerkerker, Laure Michon & Floris Vermeulen

2018

Inhoudsopgave

1.	Inleiding.....	2
2.	Methode	4
2.1	Betrouwbaarheidsintervallen	5
3.	Opkomst verkiezingen 1994 – 2018.....	7
3.1	Volmacht stemmen.....	8
4.	Stemgedrag bij de gemeenteraadsverkiezingen 2018.....	9
4.1	Partijkeuze bij de gemeenteraadsverkiezingen	9
4.2	Partijkeuze naar demografische kenmerken	11
4.3	Gebruik van stemrecht in 2014 en 2018 en partijkeuze naar opkomst in 2014.....	14
5.	Partijkeuze vergeleken: 2002-2018	16
5.1	Partijkeuze Turkse Amsterdammers.....	17
5.2	Partijkeuze Marokkaanse Amsterdammers.....	18
5.3	Partijkeuze Surinaamse Amsterdammers.....	19
6.	Kandidaten met een migratieachtergrond en voorkeurstemmen	20
6.1	‘Etnisch’ stemmen.....	21
7.	Ervaren politieke invloed	25
8.	Samenvatting	26
9.	Literatuur	28
10.	Appendix: tabellen bij figuren.....	30

1. Inleiding

Op 21 maart 2018 vonden in Nederland gemeenteraadsverkiezingen plaats. Bij die gelegenheid hebben het Instituut voor Migratie en Etnische Studies (IMES) van de Universiteit van Amsterdam en de afdeling Onderzoek Informatie en Statistiek (OIS) van de gemeente Amsterdam een lange samenwerking voortgezet, met als doel het in kaart brengen van het stemgedrag van Amsterdammers met een migratieachtergrond. Sinds 1994 wordt dit onderzoek op dezelfde manier uitgevoerd, waarmee een unieke reeks resultaten tot stand is gekomen om de politieke integratie van migranten en hun nakomelingen in Amsterdam te bestuderen.

In 1985 kregen buitenlanders, die vijf jaar in Nederland woonden, stemrecht bij lokale verkiezingen met het idee dat dit hun politieke participatie en integratie in de Nederlandse samenleving zou bevorderen (Tillie, 2000; Jacobs, 1998). De eerste onderzoeken in de jaren '90 richtten zich om die reden voornamelijk op de vraag of migranten inderdaad gingen stemmen en zo ja, op welke partijen en kandidaten. In de loop der jaren zijn de opzet en de enquêtevragen grotendeels hetzelfde gebleven. En terwijl de politieke en maatschappelijke context sterk is veranderd (als ook de termen waarmee de onderzoekspopulatie wordt aangeduid) is daarmee het doel van het onderzoek nauwelijks veranderd. Hoofdvraag blijft: onderscheiden kiezers met een migratieachtergrond zich van andere kiezers zonder die achtergrond in de mate waarin zij gaan stemmen, hun keuze voor partijen en hun keuze voor kandidaten?¹

Naast het stemrecht voor migranten in 1985 heeft het Nederlandse kiesstelsel ook nog een paar interessante elementen vergeleken met andere landen. Denk hierbij bijvoorbeeld aan het feit dat het niet nodig is om van tevoren als kiezer te registreren, maar ook aan de lage kiesdrempel in combinatie met een stelsel van evenredige vertegenwoordiging en de mogelijkheid om een voorkeursstelsel uit te brengen. Deze factoren samen hebben het relatief makkelijk gemaakt voor personen met een migratieachtergrond om te participeren en toegang te krijgen tot het lokale politieke systeem. Het valt op dat dit proces snel verlopen is. In 1998, nog geen 15 jaar nadat het kiesrecht voor migranten was ingevoerd, had al 20 procent van de gemeenteraadsleden een migratieachtergrond (Michon & Vermeulen 2013). Dit percentage was beduidend hoger dan in de meeste Europese steden en zelfs hoger dan in veel Amerikaanse en Canadese steden (Bloemraad 2013; DeGrauw & Vermeulen 2016).

¹ Zie voor overzicht internationaal onderzoek naar politieke participatie mensen met migratieachtergrond en met deels dezelfde hoofdvraag: Bloemraad & Vermeulen 2014.

De politieke vertegenwoordiging in de gemeenteraad betaalde zich echter niet altijd uit in politiek invloedrijke posities. Politieke partijen in Amsterdam leken sinds 2002 een steeds kritischere houding aan te nemen ten aanzien van diversiteit en integratie met als gevolg minder kandidaten met een migratieachtergrond op de verschillende lijsten (Michon & Vermeulen 2009; Vermeulen et al. 2014). Mede hierdoor leek Amsterdam sinds 2006 over haar hoogtepunt heen te zijn gegaan als het gaat om de politieke vertegenwoordiging van migrantengroepen en heeft zij haar internationale koppositie verloren. Het percentage gemeenteraadsleden met een migratieachtergrond was in 2010 gedaald tot het niveau uit 1994 en ook de opkomst onder stemmers met een migratieachtergrond is in de afgelopen jaren sterk afgenomen. Met de komst van partijen die zich juist richten op diversiteit, zoals DENK en BIJ1, lijkt er in 2018 iets veranderd te zijn. Het percentage nieuwe Amsterdamse raadsleden met een migratieachtergrond is na de afgelopen gemeenteraadsverkiezingen hoger dan ooit en ook ten aanzien van de opkomst zien we een aantal interessante ontwikkelingen die we in dit rapport verder zullen beschrijven.

Hoe verhoudt het opkomstpercentage onder migrantengroepen zich tot het algemene opkomstpercentages en hun opkomstpercentages tijdens voorgaande verkiezingen? In hoeverre stemmen migranten 'etnisch', in de zin dat zij een voorkeurstem geven aan een kandidaat met dezelfde migratieachtergrond als zij zelf? Welke electorale ontwikkelingen zien we bij de grootste migrantengroepen in de stad? Met het antwoord op deze vragen, en met vele andere resultaten, geven wij in dit rapport een beeld van het proces van de politieke integratie van Amsterdammers met een migratieachtergrond. Ook laten we zien hoe de komst van nieuwe partijen die zich specifiek richten op stemmers met een migratieachtergrond en/of bepaalde thema's die belangrijk zijn voor deze groep (zoals discriminatie, diversiteit of racisme) veranderingen teweeg gebracht hebben in het kiesgedrag van deze groep.

2. Methode

Tijdens de gemeenteraadsverkiezingen van 21 maart 2018 zijn op negen stemlocaties² in Amsterdam zogenaamde schaduwverkiezingen georganiseerd. De stemlocaties waren gevestigd in verschillende stadsdelen en zo geselecteerd dat de kans op het enquêteren van kiezers met een migratieachtergrond zo groot mogelijk was. Zo waren de geselecteerde stemlocaties veelal gevestigd in wijken waar het percentage mensen met een migratieachtergrond boven de 50 procent lag.

Op elk van deze stemlocaties waren drie tot vijf enquêteurs aanwezig gedurende de periode dat stembureau open was. Op elk stembureau was gepoogd om minstens een enquêteur van Turkse, Marokkaanse of Surinaamse herkomst te laten enquêteren. De enquêteurs vroegen elke kiezer die het stembureau verliet een enquête in te vullen. Ook de stemmers zonder migratieachtergrond werden benaderd. De enquêtes werden in principe aangeboden in het Nederlands, maar als bleek dat de respondent hier niet mee uit de voeten kon, was er ook een vragenlijst in het Engels, Turks of Arabisch beschikbaar. Wanneer een kiezer aangaf niet mee te willen werken aan het onderzoek, werd een inschatting gemaakt van zijn of haar herkomst. Het aantal mensen dat niet wilde meewerken, de zogenaamde *non-response* groep, werd naar ingeschatte herkomst geregistreerd. Op basis van de ingevulde vragenlijsten in combinatie met deze registratie is de opkomstberekend.

Bij het bepalen van de migratieachtergrond van de respondent is gebruik gemaakt van de definitie die door het Centraal Bureau voor Statistiek (CBS) is geformuleerd. Deze luidt dat achtergrond wordt bepaald op basis van geboorteland van de persoon zelf, en het geboorteland van de beide ouders. Personen met een migratieachtergrond zijn zelf in het buitenland geboren, of minstens een van hun ouders. Als de ouders in verschillende landen zijn geboren is het geboorteland van de moeder bepalend.

In totaal zijn er 3.322 enquêtes afgenomen. Van dit aantal zijn er 1.609 enquêtes ingevuld door respondenten met een migratieachtergrond. Het aantal respondenten per groep is weergegeven in de onderstaande tabel.

² Een stemlocatie is een adres waar een of meer stembureaus zijn gevestigd. Op de stemlocaties waar is geënquêteerd waren er steeds twee stembureaus.

Tabel 1: Onderzoekspopulatie en respondentengroep naar herkomst

	onderzoekspopulatie		respondenten	
	N	%	n	%
Surinaamse Amsterdammers	3.745	16	369	11
Turkse Amsterdammers	2.831	12	370	11
Marokkaanse Amsterdammers	4.629	19	337	10
Andere migratieachtergrond	6.540	27	533	16
Zonder migratieachtergrond	6.166	26	1.549	47
Niet ingevuld	nvt	nvt	164	5
Totaal	23.911	100	3.322	100

Uit tabel 1 blijkt dat onder de respondentengroep Amsterdammers zonder migratieachtergrond relatief zijn oververtegenwoordigd vergeleken met de kiesgerechtigden in de negen stemlocaties waar het onderzoek plaats heeft gevonden. Daarentegen zijn Surinaamse Amsterdammers, Marokkaanse Amsterdammers en Amsterdammers met een andere migratieachtergrond ondervertegenwoordigd in de respondentengroep. Dit hangt samen met de opkomst onder deze groepen.

We zullen alleen de resultaten presenteren van de drie grootste groepen: Marokkaanse, Surinaamse en Turkse Amsterdammers. De overige groepen zijn ingedeeld in de categorieën; andere migratieachtergrond en zonder migratieachtergrond. In de overige groep met een migratieachtergrond is een inschatting gemaakt van de herkomst aan de hand van de aangegeven nationaliteit. Er waren er vooral personen van Duitse, Britse en Italiaanse nationaliteit in deze groep met een overige westerse migratieachtergrond. De niet-westerse nationaliteiten binnen deze groep werden met name vertegenwoordigd door personen met de Ghanese, Braziliaanse, Russische en Pakistaanse nationaliteit.

2.1 Betrouwbaarheidsintervallen

Dit rapport houdt rekening met een betrouwbaarheid van de schattingen van 95 procent. Het betrouwbaarheidsinterval slaat op de kans dat de gevonden schattingen overeen komen met de waarden in de populatie. De kans dat de schattingen niet overeen komen met de populatiewaarden is dus 5 procent. De populatie is in dit geval Amsterdammers die hebben gestemd voor de afgelopen gemeenteraadsverkiezingen met een Nederlandse, Turkse, Marokkaanse en Surinaamse herkomst. Het betrouwbaarheidsinterval houdt rekening met de variatie rondom de schatting aan de hand van het aantal respondenten. De foutmarges slaan op

de kans dat nieuwe schattingen, in het geval dat er meerdere steekproeven zouden worden getrokken, buiten de betrouwbaarheidsintervallen liggen. Het betrouwbaarheidsinterval van de schatting is nauwkeuriger naarmate het aantal respondenten groter wordt. Een grotere steekproef staat een preciezere schatting van de populatiewaarden toe. In het geval van dit rapport is dit belangrijk aangezien de verschillende groepen variëren in grootte. Er zijn bijvoorbeeld 1.549 respondenten zonder migratieachtergrond en 370 respondenten met een Turkse herkomst. Als illustratie is het 95 procent betrouwbaarheidsinterval van het percentage PvdA stemmers onder stemmers zonder migratieachtergrond tussen de 10 en 13 procent. Met 95 procent zekerheid kan dus gesteld worden dat tussen de 10 en 13 procent van de Amsterdamse kiezers zonder migratieachtergrond heeft gestemd op de PvdA. Voor de respondenten met een Turkse herkomst was het betrouwbaarheidsinterval tussen de 2 en 6 procent. De kleinere groep respondenten maakt de schatting van de populatiewaarden minder nauwkeurig. Hieruit kunnen we concluderen dat tussen de 2 en 6 procent van de Amsterdamse kiezers met een Turkse herkomst heeft gestemd op de PvdA voor de gemeenteraadsverkiezingen in 2018.

We zullen echter niet in alle tabellen de foutenmarges presenteren, alleen daar waar het van belang is ten aanzien van vergelijkingen (tussen groepen dan wel historisch) zullen de foutenmarges expliciet benoemd worden. Zo zal er bij vergelijkingen met de vorige Amsterdamse gemeenteraadsverkiezingen worden gesproken over een significant verschil als de schattingen voor de verkiezingen in 2014 buiten de betrouwbaarheidsintervallen vallen van de schattingen in 2018. In de vergelijkingen tussen verschillende groepen wordt gesproken over een significant verschil als de betrouwbaarheidsintervallen van de schattingen elkaar niet overlappen. In het geval van stemmen op de PvdA kan dus geconcludeerd worden dat het percentage Amsterdamse PvdA kiezers onder de stemmers zonder migratieachtergrond significant groter is (10-13 procent) dan onder kiezers met een Turkse herkomst (2-6).

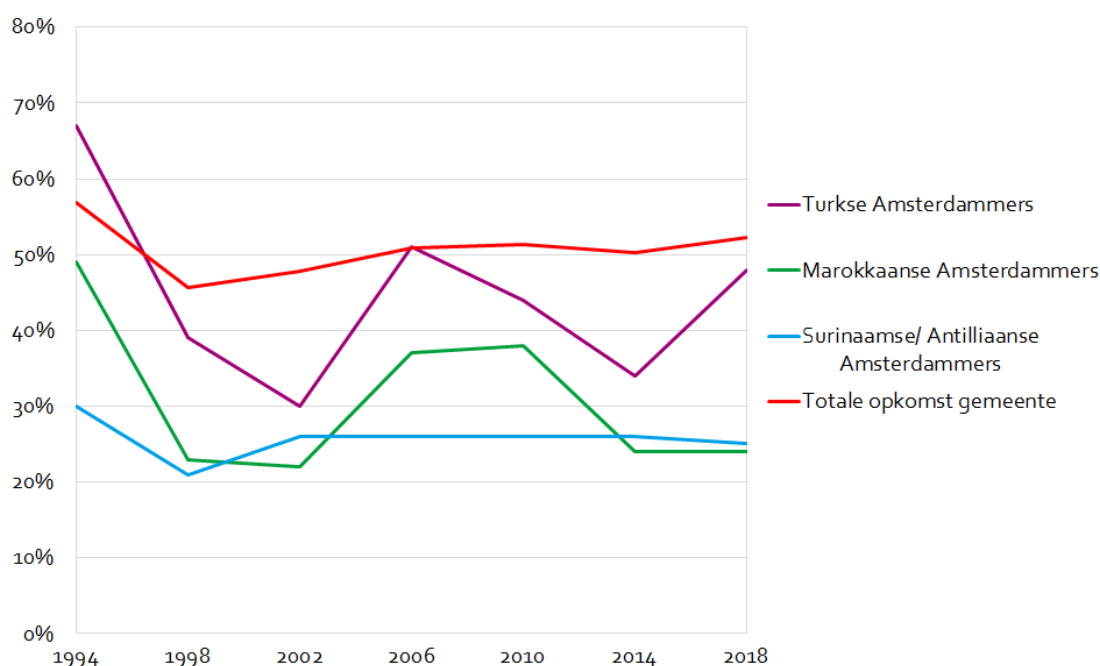
Daarnaast komt er in dit rapport ook nog de term van 'significant verband' terug. Een significant verband betekent dat er minder dan (normaliter) 5 procent kans is dat er geen verband zou zijn in de populatie. Met andere woorden: er kan met 95 procent zekerheid worden geconcludeerd dat er een significant verband is in de populatie.

3. Opkomst verkiezingen 1994 – 2018

De opkomst is berekend op basis van het aantal ingevulde enquêtes, het aantal uitgebrachte volmacht stemmen en de *non-response*. De som van deze factoren is vervolgens gedeeld door het totaal aantal stemgerechtigden van de door ons geselecteerde stemlocaties. Deze berekening is met de gegevens van elke groep afzonderlijk uitgevoerd. De groepen Surinamers en Antillianen zijn in deze berekening samengevoegd, omdat het moeilijk was uit te maken of een stemmer die de enquête niet wilde invullen uit Suriname of de Nederlandse Antillen herkomstig was.

De opkomstresultaten voor de verschillende groepen van 1994 tot 2018 staan hieronder weergegeven. Figuur 1 laat de ontwikkeling zien in 24 jaar tijd. In tabel 2 zijn de precieze percentages te vinden waarop figuur 1 is gebaseerd.

Figuur 1 Opkomstpercentages van vier herkomstgroepen bij de Amsterdamse gemeenteraadsverkiezingen voor de periode 1994-2018

Uit deze resultaten blijkt dat voor Marokkaanse Amsterdammers en Surinaamse/Antilliaanse Amsterdammers de opkomst stabiel is gebleven ten opzichte van de gemeenteraadsverkiezingen

in 2014. In 2014 en 2018 was de opkomst onder de Marokkaanse Amsterdammers 24 procent en voor de Surinaamse/Antilliaanse Amsterdammers was dit 26 procent in 2014 en 25 procent in 2018. De totale opkomst in Amsterdam is gestegen van 50,3% in 2014 naar 52,2% in 2018. Opmerkelijk is dat de opkomst onder Turkse Amsterdammers (48%) met 14 procentpunt is gestegen ten opzichte van de verkiezingen in 2014. De partijkeuze onder deze groep (hoofdstuk 4) zal aantonen dat deze stijging in opkomst hoogstwaarschijnlijk te verklaren is door de mobiliserende kracht van de partij DENK, die voor de eerste keer meedeed aan de gemeenteraadsverkiezingen in Amsterdam.

3.1 Volmacht stemmen

Met betrekking tot het uitbrengen van volmacht stemmen is gebleken dat door bijna alle groepen met een migratieachtergrond gemiddeld meer volmacht stemmen uitgebracht worden dan door de stemmers zonder migratieachtergrond, zoals weergegeven in tabel 2 hieronder. Turkse Amsterdammers (25%) en Marokkaanse Amsterdammers (33%) brengen het vaakst een volmacht stem uit, gevolgd door Surinaamse Amsterdammers (19%) en Amsterdammers met een overige migratieachtergrond (11%). Ten aanzien van geslacht zijn de verschillen over het algemeen klein. Alleen onder Turkse Amsterdammers zien we een groot verschil: 29 procent van de mannen en 20 procent van de vrouwen waren op 21 maart gemachtigd om voor iemand anders een stem uit te brengen.

Tabel 2. Percentage personen die een volmacht stem hebben uitgebracht naar geslacht en herkomst

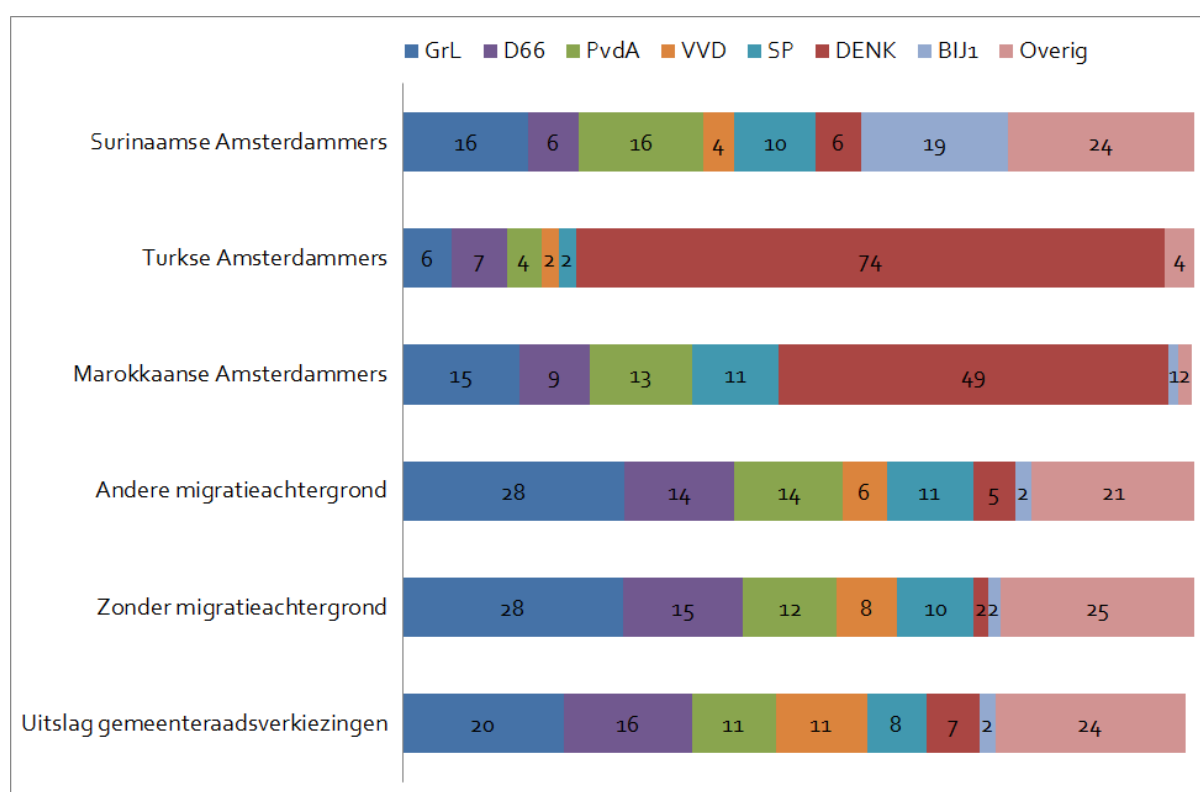
	Man	Vrouw	Totaal	<i>n (100%)</i>
Surinaamse Amsterdammers	22%	18%	19%	358
Turkse Amsterdammers	29%	20%	25%	360
Marokkaanse Amsterdammers	33%	32%	33%	328
Andere migratieachtergrond	14%	8%	11%	531
Zonder migratieachtergrond	11%	10%	11%	1529

4. Stemgedrag bij de gemeenteraadsverkiezingen 2018

4.1 Partijkeuze bij de gemeenteraadsverkiezingen

De partijkeuze van Amsterdammers verschilt sterk naar gelang hun migratieachtergrond. Dat is te zien in figuur 2. Het is duidelijk dat twee nieuwe partijen, namelijk DENK en BIJ1, de meest populaire partijen zijn onder stemmers met een migratieachtergrond. Dit terwijl de PvdA bij de vorige verkiezingen de populairste partij was onder deze stemmers. De steun voor de PvdA varieerde in 2014 van 35 procent onder de Surinaamse Amsterdammers, 43 procent onder de Turkse Amsterdammers en 44 procent onder de Marokkaanse Amsterdammers. Tijdens de verkiezingen in 2018 was de aanhang van de PvdA gedaald naar 16 procent onder de Surinaamse Amsterdammers, 13 procent onder de Marokkaanse Amsterdammers en 4 procent onder de Turkse Amsterdammers. Het verlies van de PvdA vormt in meer brede zin een duidelijke trendbreuk in ruim 20 jaar onderzoek naar het stemgedrag van Amsterdammers met een migratieachtergrond.

Figuur 2: Partijkeuze bij de Amsterdamse gemeenteraadsverkiezingen naar herkomstgroep en uitslag verkiezingen, 2018

De partij die de grootste steun heeft gekregen van de Turkse en Marokkaanse kiezers is DENK. DENK ontving 49 procent van de stemmen onder de Marokkaanse Amsterdammers, en maar

liefst 74 procent van de stemmen onder de Turkse Amsterdammers. DENK heeft de Turkse Amsterdammers enerzijds weten te mobiliseren, wat blijkt uit hun grotere opkomst in vergelijking tot de vorige verkiezingen in 2014. Anderzijds hebben veel voormalig PvdA stemmers onder de Turkse Amsterdammers ditmaal de keuze gemaakt voor DENK (37% van de Turks Amsterdamse DENK-stemmers gaf aan de vorige verkiezingen voor de PvdA te hebben gekozen). Bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2014 was al duidelijk dat een deel van de Turkse Amsterdammers op zoek was naar een alternatief voor de PvdA, gezien het relatieve succes van de Multicultureel Plus partij onder deze groep kiezers (zie Kranendonk et al. 2014). Dat heeft zich in 2018 doorgezet naar een nog veel groter succes van DENK onder Turkse Amsterdammers. De Multicultureel Plus partij is voor de Amsterdamse gemeenteraadsverkiezingen in 2018 opgegaan in DENK. DENK trekt maar relatief weinig kiezers bij de andere groepen dan de Turkse en Marokkaanse Amsterdammers.

De tweede nieuwe partij die opvalt is BIJ1. 19 procent van de Surinaamse Amsterdammers heeft op deze partij gestemd. Het succes van deze partij onder deze groep is beduidend kleiner dan het succes van DENK onder Turkse en Marokkaanse Amsterdammers. De foutmarges geven aan dat BIJ1 niet per se de grootste partij hoeft te zijn geweest onder de Surinaamse Amsterdammers, dit kan ook door toeval in onze steekproef komen. Daarnaast hebben Turkse of Marokkaanse Amsterdammers zelden op BIJ1 gestemd en ook Amsterdammers zonder migratieachtergrond hebben deze partij nauwelijks gesteund (slechts 2%, overeenkomstig de score van BIJ1 onder alle Amsterdamse kiezers).

Net zoals tijdens de vorige verkiezingen in 2014 ontvangen partijen aan de rechterkant van het politieke spectrum duidelijk minder steun van Amsterdammers met een migratieachtergrond. Figuur 2 laat verder zien dat de partijkeuze van de respondenten zonder migratieachtergrond, maar ook onder Amsterdammers met een andere migratieachtergrond dan de Turkse, Marokkaanse of Surinaamse, weinig afwijkt van de algemene uitslag van de verkiezingen.³ Er wordt door deze respondenten in onze steekproef meer voor GroenLinks gekozen dan in heel Amsterdam. Ook heeft deze groep iets meer gekozen voor de PvdA en SP, maar minder voor VVD en D66.

³ De partijkeuze van de respondenten reflecteert bijna een-op-een de uitslag in de negen stemlocaties. Wel is de score van D66 en van GroenLinks hoger onder respondenten dan onder alle kiezers op die locaties. Overige partijen krijgen daarentegen relatief minder stemmen van de respondenten dan van alle kiezers.

4.2 Partijkeuze naar demografische kenmerken

Geslacht

Het verschil in partijkeuze tussen mannen vrouwen is voor alle groepen klein en niet significant.

Leeftijd

Hieronder volgen de resultaten van het stemgedrag van de groepen ingedeeld in leeftijds categorieën. Leeftijd is ingedeeld in twee categorieën, namelijk: stemmers jonger dan 30 jaar en stemmers die 30 jaar zijn of ouder. We zijn vooral geïnteresseerd in het stemgedrag van jongeren vergeleken met de rest, omdat deze groep over het algemeen minder interesse in de politiek toont en minder gaat stemmen.

Tabel 3: Partijkeuze naar leeftijd

	Leeftijd	D66	PvdA	VVD	GrL	SP	DENK	BIJ1	Overig	n (100%)
Surinaamse Amsterdammers	18-29	20%	5%	7%	29%	7%	9%	7%	16%	56
	≥30	4%	17%	4%	13%	11%	5%	20%	26%	260
Turkse Amsterdammers	18-29	5%	5%	4%	10%	3%	70%	0%	2%	97
	≥30	9%	4%	2%	5%	2%	75%	0%	4%	223
Marokkaanse Amsterdammers	18-29	9%	8%	0%	17%	11%	49%	2%	4%	86
	≥30	9%	15%	1%	14%	13%	47%	1%	1%	196
Andere migratieachtergrond	18-29	19%	8%	3%	31%	6%	7%	2%	24%	138
	≥30	13%	16%	6%	27%	11%	5%	2%	19%	340
Zonder migratieachtergrond	18-29	17%	6%	7%	41%	4%	2%	2%	22%	388
	≥30	16%	13%	8%	24%	11%	1%	2%	25%	925

Alleen onder de Surinaamse Amsterdammers is er een significant verband tussen leeftijd en partijkeuze. De jongere Surinaamse (18-29) Amsterdammers hebben significant vaker gestemd op D66 en GroenLinks dan Surinaamse Amsterdammers van 30 jaar en ouder. Die groep heeft significant meer gestemd op de PvdA en op BIJ1 in vergelijking tot de jongere Surinaamse Amsterdammers. Tijdens de vorige exitpolls voor de gemeenteraadsverkiezingen in 2014 waren er geen significante verschillen tussen de jongere en oudere Surinaamse Amsterdammers in hun stemkeuze.

Onder de Amsterdammers met een andere migratieachtergrond waren juist meer PvdA stemmers te vinden onder jongeren t/m 29 jaar vergeleken met 30-plussers. Onder de Amsterdammers zonder migratieachtergrond genoot GroenLinks van significant meer steun van de jongere dan onder personen van 30 jaar of ouder. De PvdA en de SP hadden daarentegen

relatief meer steun van 30-plussers. Onder de andere groepen waren er geen significante verschillen tussen de leeftijdsgroepen en de partijkeuzes.

Generatie

In de volgende tabel is onderscheid gemaakt tussen de 1ste en 2de generatie migranten. De 1ste generatie migranten zijn niet in Nederland geboren. De 2de generatie migranten zijn in Nederland geboren en hebben tenminste een ouder die in het buitenland is geboren. De 2de generatie zijn in Nederland opgegroeid en hebben in Nederland hun opleiding genoten.⁴ De eerdere exit polls hebben aangetoond dat er verschil is in stemgedrag tussen de 1ste en de 2^e generatie.

Tabel 4: Partijkeuze naar generatie

	Generatie	D66	PvdA	VVD	GrL	SP	DENK	BIJ1	Overig	n (100%)
Surinaamse Amsterdammers	1 ^e	3%	18%	4%	15%	10%	5%	22%	23%	261
	2 ^e	14%	10%	4%	19%	11%	7%	11%	24%	100
Turkse Amsterdammers	1 ^e	7%	6%	0%	5%	2%	77%	0%	4%	231
	2 ^e	8%	2%	5%	9%	2%	70%	0%	4%	138
Marokkaanse Amsterdammers	1 ^e	10%	15%	1%	14%	12%	46%	1%	2%	211
	2 ^e	8%	9%	0%	16%	9%	55%	2%	2%	120
Andere migratieachtergrond	1 ^e	13%	16%	6%	28%	11%	6%	2%	17%	330
	2 ^e	15%	10%	5%	28%	11%	4%	2%	26%	195
Zonder migratieachtergrond		15%	12%	8%	28%	10%	2%	2%	25%	1531

Onder Surinaamse Amsterdammers is er een statistisch significant verband tussen generatie en partijkeuze. De 2^e generatie van Surinaamse herkomst stemt significant vaker op D66 dan de 1ste generatie. Verder krijgen de PvdA en BIJ1 meer steun onder de 1ste generatie van Surinaamse herkomst in vergelijking tot de 2de generatie.

Onder Turkse Amsterdammers is er ook een statistisch significant verband tussen generatie en hun partijkeuze. Dat heeft te maken met de relatief grotere aanhang van de VVD onder de 2^e generatie vergeleken met de 1^e generatie van Turkse herkomst

⁴ De verhouding tussen 1^e en 2^e generatie in onze steekproef is scheef vergeleken met de verhouding tussen 1^e en 2^e generatie onder alle Amsterdammers met een migratieachtergrond. Dat kan liggen aan de selectie van de stemlocaties, waar relatief veel 1^e generatie migranten kiesgerechtigd waren. Vergeleken met het aantal kiesgerechtigden is de enquêterespons onder 1^e en 2^e generatie gelijk.

Opleidingsniveau

In de enquête werd de respondenten gevraagd aan te geven wat hun hoogst afgeronde opleidingsniveau is. In de volgende tabel is onderscheid gemaakt tussen de groepen met een hoog opleidingsniveau en de groepen met een laag of middelbaar opleidingsniveau.

Onder Surinaamse Amsterdammers is er een significant verband tussen opleidingsniveau en partijkeuze. Hoger opgeleiden hebben namelijk significant vaker op D66 gestemd in vergelijking tot stemmers die lager opgeleid zijn onder de Surinaamse Amsterdammers.

Onder de Turkse Amsterdammers is er ook een significant verband tussen opleidingsniveau en stemkeuze. De hoger opgeleiden hebben significant vaker op GroenLinks en VVD gestemd dan de lager opgeleiden onder de Turkse Amsterdammers. De lager opgeleiden hebben juist vaker DENK gekozen in vergelijking tot de hoger opgeleiden. Onder de Marokkaanse Amsterdammers zijn er nauwelijks verschillen in partijkeuze wanneer het onderscheid wordt gemaakt naar opleidingsniveau.

Onder de stemmers met een overige migratieachtergrond hebben meer hoger opgeleiden gestemd op D66 en GroenLinks dan lager opgeleiden. Lager opgeleiden met een overige migratieachtergrond hebben vaker gekozen voor de PvdA, DENK en overige partijen dan hoger opgeleiden. Onder Amsterdammers zonder migratieachtergrond zien we ook dat de aanhang van D66 en GroenLinks onder hoger opgeleiden significant groter is in vergelijking tot onder lager opgeleiden. Lager opgeleiden zonder migratieachtergrond hebben vaker voor de SP, DENK en overige partijen gekozen.

Tabel 5: Partijkeuze naar opleidingsniveau

	Opleidingsniveau	D66	PvdA	VVD	GrL	SP	DENK	BIJ1	Overig	n (100%)
Surinaamse Amsterdammers	Laag/midden opgeleid	2%	18%	4%	13%	13%	7%	17%	26%	205
	Hoger opgeleid	12%	13%	3%	20%	7%	5%	20%	21%	149
Turkse Amsterdammers	Laag/midden opgeleid	7%	3%	0%	4%	1%	81%	0%	4%	250
	Hoger opgeleid	8%	6%	6%	11%	5%	60%	0%	5%	110
Marokkaanse Amsterdammers	Laag/midden opgeleid	9%	12%	0%	14%	10%	53%	1%	2%	189
	Hoger opgeleid	8%	16%	0%	16%	10%	53%	1%	2%	128
Andere migratieachtergrond	Laag/midden opgeleid	9%	19%	5%	22%	11%	9%	2%	25%	187
	Hoger opgeleid	17%	11%	6%	32%	11%	3%	2%	18%	329
Zonder migratie- achtergrond	Laag/midden opgeleid	8%	13%	8%	16%	16%	4%	1%	34%	479
	Hoger opgeleid	19%	11%	8%	33%	6%	1%	2%	20%	1039
Totaal	Laag/midden opgeleid	7%	13%	4%	14%	11%	27%	3%	21%	1356
	Hoger opgeleid	16%	11%	6%	30%	8%	9%	3%	17%	1773

4.3 Gebruik van stemrecht in 2014 en 2018 en partijkeuze naar opkomst in 2014

De respondenten werden in de enquête gevraagd of zij tijdens de vorige gemeenteraadsverkiezingen in 2014 gestemd hebben. Zij hadden de volgende antwoordmogelijkheden: ‘nee, ik mocht niet stemmen’, ‘nee, ik heb niet gestemd’ of ‘ja’.

Tabel 7: Opkomst van de respondenten van 2018 bij de gemeenteraadsverkiezingen in 2014 naar herkomstgroep

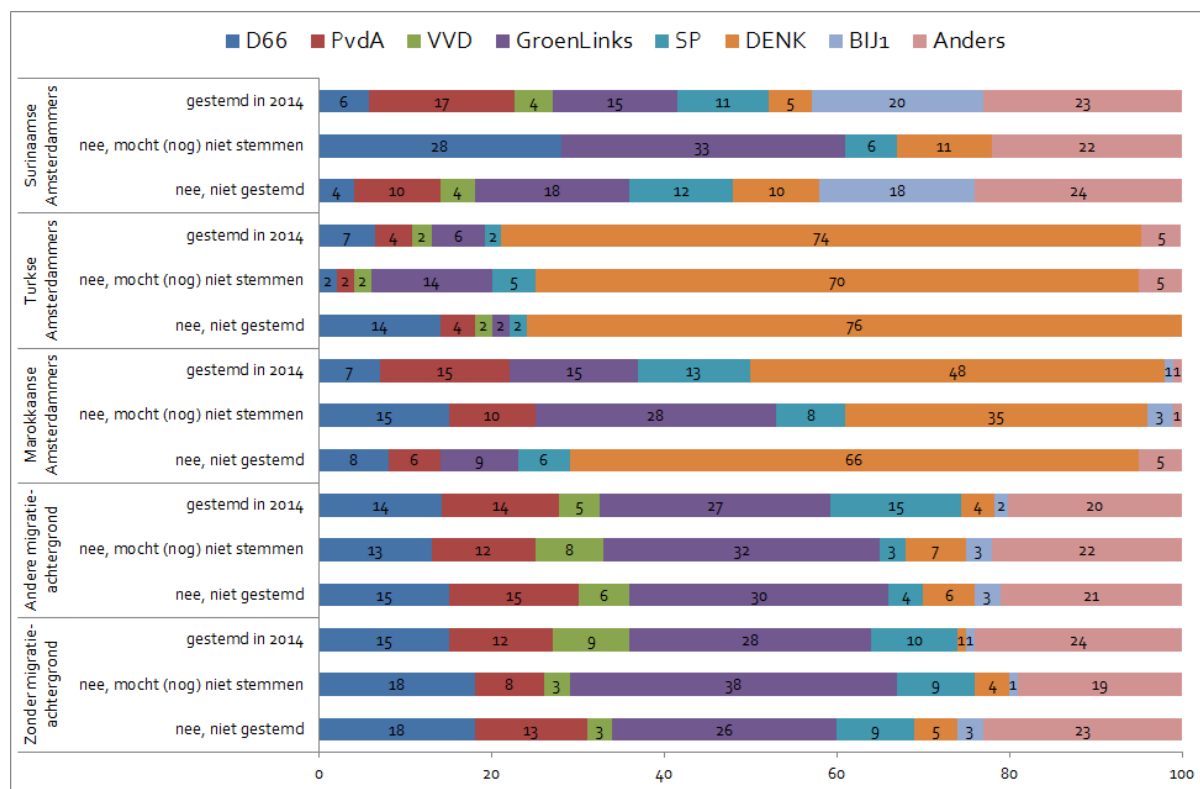
	Nee, mocht niet stemmen	Nee, heeft niet gestemd	Ja, heeft gestemd	n (100%)
Surinaamse Amsterdammers	5%	15%	80%	357
Turkse Amsterdammers	12%	15%	73%	357
Marokkaanse Amsterdammers	13%	16%	71%	324
Andere migratieachtergrond	19%	19%	62%	519
Zonder migratieachtergrond	5%	8%	87%	1523

Van de respondenten zonder migratieachtergrond heeft het overgrote deel ook gestemd bij de gemeenteraadsverkiezingen in 2014 (87 procent), gevolgd door de Surinaamse Amsterdammers (80 procent), de Turkse Amsterdammers (73 procent) en de Marokkaanse Amsterdammers (71 procent). De respondenten met een overige migratieachtergrond hebben het meeste aangegeven dat zij niet hebben gestemd in 2014 (19 procent).

Figuur 3 laat de partijkeuze zien van kiezers die bij de voorgaande verkiezingen niet mochten stemmen, mensen die niet wilden stemmen en mensen die wel hebben gestemd. De groepen die niet mochten of wilden stemmen zijn klein in onze steekproef (zie tabel 7). Toch rapporteren we de resultaten apart voor deze groepen, omdat ze opmerkelijke verschillen laten zien. Wel willen we benadrukken dat we met de kleine groepen voorzichtig moeten zijn met het generaliseren naar de populatie, ondanks de soms significante verschillen.

Onder de Surinaamse Amsterdammers heeft bijvoorbeeld niemand van de stemmers die aangaf bij de voorgaande verkiezingen niet te mogen stemmen aangegeven nu voor BIJ1 te hebben gekozen. Onder de stemmers die aangaven voorgaande verkiezingen niet te willen stemmen heeft 18 procent voor BIJ1 gekozen. De steun onder de Surinaamse Amsterdamse stemmers die voorgaande verkiezingen nog niet mochten stemmen is het grootste voor GroenLinks en D66. Er zijn geen significante verschillen tussen de Surinaamse Amsterdammers die voorgaande verkiezingen wel stemden en degene die niet wilden stemmen in hun partijkeuzes.

Figuur 3. Partijkeuze bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2018 naar wel of niet stemmen in 2014 en naar herkomstgroep

Onder de Turkse Amsterdammers en de Amsterdammers met een overige migratieachtergrond is er geen verband tussen het wel of niet gestemd hebben bij de voorgaande verkiezingen en de stemkeuze.

De Marokkaanse Amsterdammers die voorgaande verkiezingen hebben gestemd hebben significant vaker gekozen voor de PvdA in vergelijking tot de Marokkaanse Amsterdammers die bij de vorige verkiezingen niet hebben gestemd. Degenen die bij de vorige verkiezingen niet wilden stemmen hebben significant meer gekozen voor DENK in 2018 in vergelijking tot Marokkaanse Amsterdammers die in 2014 wel stemden of nog niet mochten stemmen. Het lijkt er dus toch op dat DENK onder deze groep in staat is geweest om nieuwe kiezers naar de stembus te krijgen, ondanks het feit dat de totale opkomst onder Marokkaanse Amsterdammers niet is gestegen. GroenLinks kreeg meer steun van de Marokkaanse Amsterdammers die vorige verkiezingen nog niet mochten stemmen in vergelijking tot degene die vorige verkiezingen niet wilden stemmen.

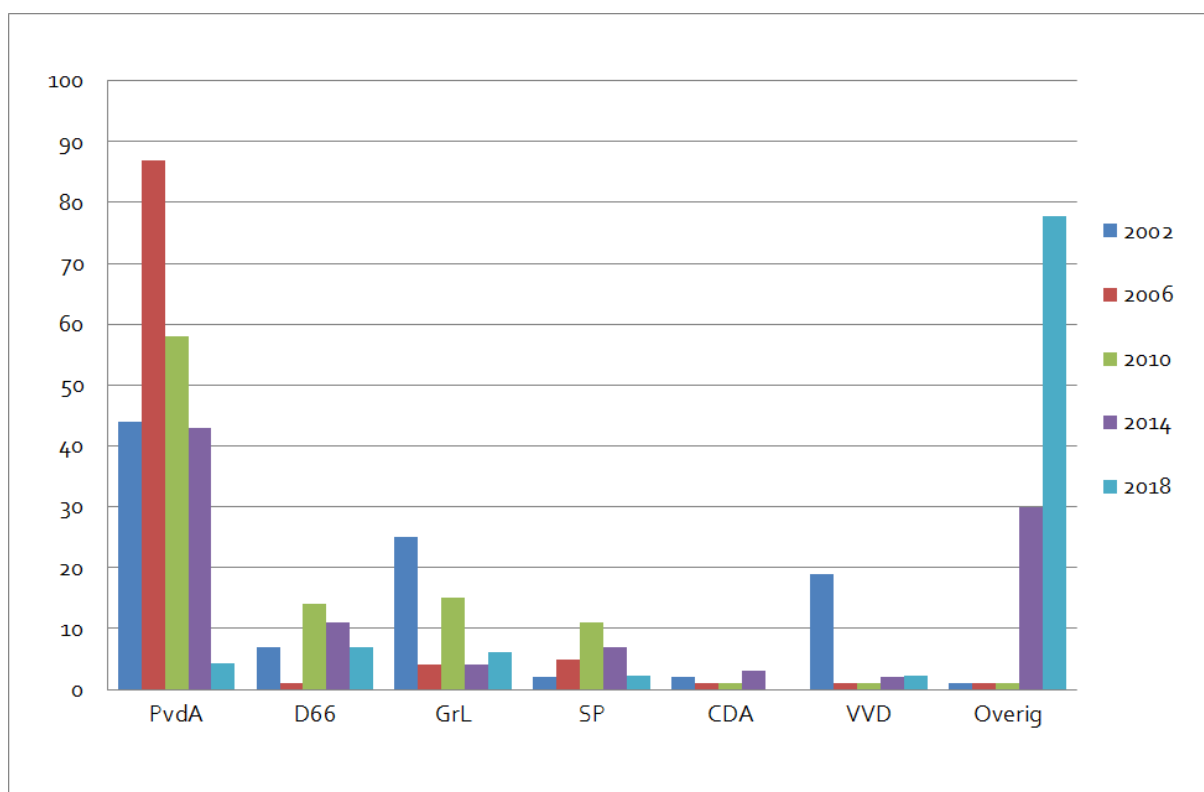
5. Partijkeuze vergeleken: 2002-2018

In het onderzoek in 2002 was de conclusie dat de verschillende etnische groepen gevarieerder zijn gaan stemmen sinds zij in 1986 voor het eerst stemrecht verworven (Van Heelsum & Tillie 2002). In de jaren '80 en '90 ging de steun van de kiezers met een migratieachtergrond vooral naar de PvdA, waarna het zich verspreidde naar andere partijen. In 2006 was er opnieuw een overheersende steun voor de PvdA onder stemmers met een migratieachtergrond, maar ook onder stemmers zonder migratieachtergrond (Van Heelsum & Tillie 2006). In 2010 was de steun voor de PvdA iets afgenomen onder alle groepen (Van Heelsum & van der Heijden 2010). In 2014 bleek dat de steun voor de PvdA onder alle groepen verder was afgenomen, maar dat het verlies onder Marokkaanse Amsterdammers en Amsterdammers zonder migratieachtergrond significant groter was dan onder de andere groepen met een migratieachtergrond. Daarnaast was de steun voor D66 significant toegenomen onder bepaalde groepen. Bij de afgelopen gemeenteraadsverkiezingen van 2018 zien we zoals gezegd dat de nieuwe partijen DENK en in iets mindere mate BIJ1 een groot deel van de stemmen van kiezers met een migratieachtergrond hebben gekregen. Vrijwel alle andere partijen verliezen een groot deel van de steun onder stemmers met een migratieachtergrond.

5.1 Partijkeuze Turkse Amsterdammers

Onder Turkse Amsterdammers is er tussen 2014 en 2018 een sterke daling in de steun voor de PvdA te zien, van 43% in 2014 naar 4% in 2018. In de exit polls die sinds 1994 zijn uitgevoerd in Amsterdam heeft de PvdA nog nooit zoveel steun verloren onder de Turkse Amsterdammers als bij deze verkiezingen. De andere uitschieter in figuur 4 is de significante stijging in de steun voor de overige partijen. Dit is bijna geheel te verklaren door de DENK-stemmers in deze categorie. Tussen de gemeenteraadsverkiezingen van 2010 en 2014 viel de stijging in de steun voor de overige partijen al op. Toen was het succes van de Multicultureel Plus partij hier verantwoordelijk voor.

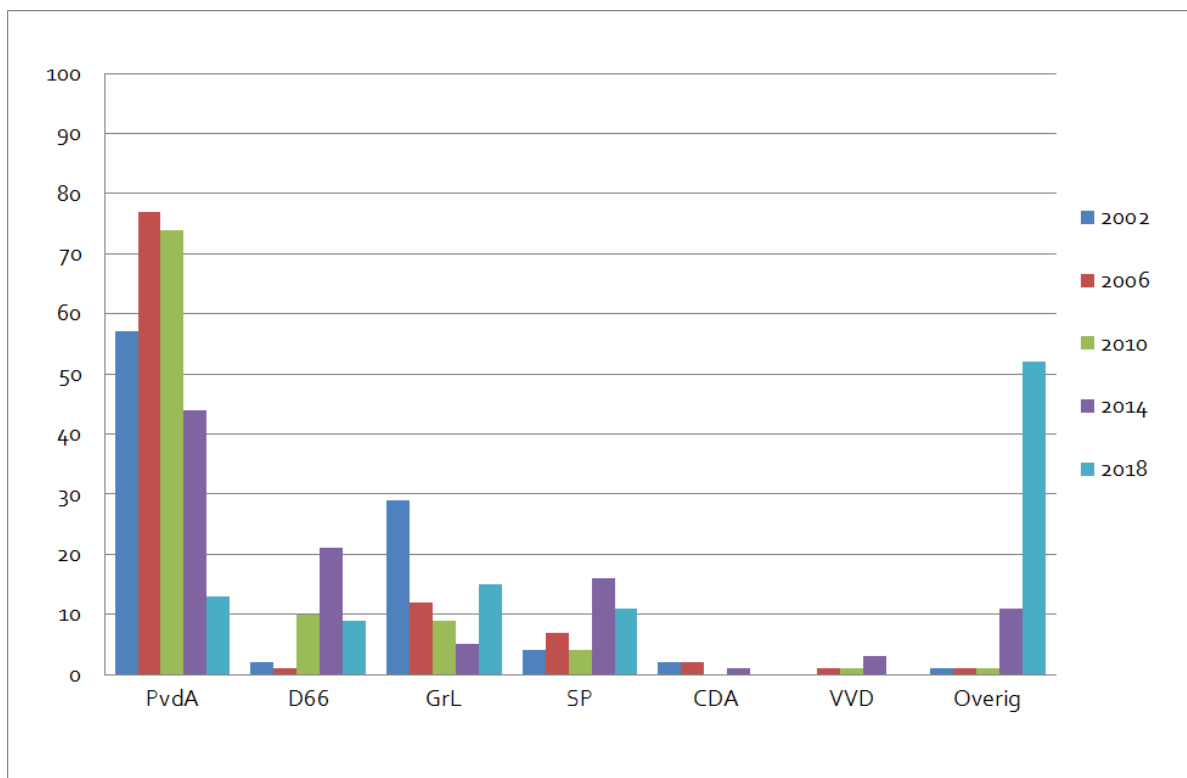
Figuur 4: Partijkeuze Turkse Amsterdammers

5.2 Partijkeuze Marokkaanse Amsterdammers

Onder Marokkaanse Amsterdammers is een significante daling in de steun voor de PvdA (van 44% in 2014 naar 15% in 2018) en voor D66 (van 21% in 2014 naar 9% in 2018). Daarnaast is er een significante stijging in de steun voor GroenLinks (van 5% in 2014 naar 15% in 2018) en DENK. De Marokkaanse Amsterdammers laten dus eenzelfde patroon zien als de Turkse Amsterdammers (daling steun PvdA, stijging steun DENK), maar tegelijkertijd volgen de Marokkaanse Amsterdammers ook meer het patroon van het gehele Amsterdamse electoraat (stijging steun GroenLinks, daling steun D66).

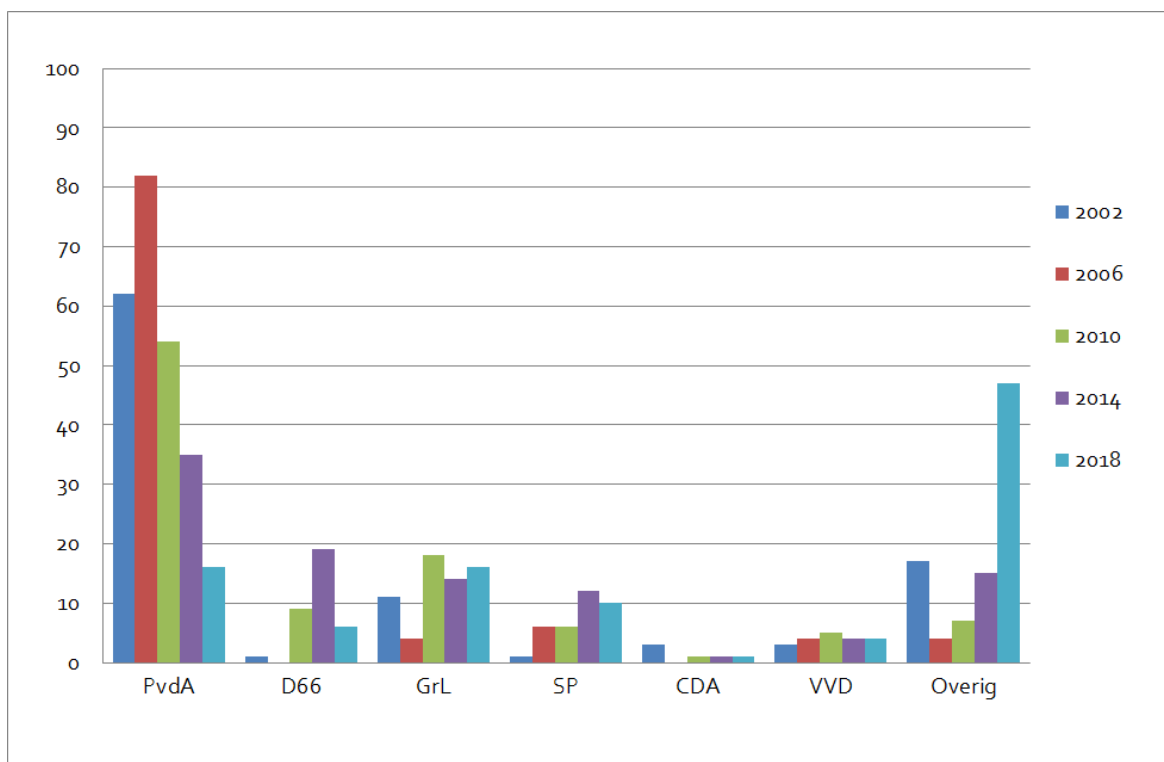
Figuur 5: Partijkeuze Marokkaanse Amsterdammers

5.3 Partijkeuze Surinaamse Amsterdammers

Onder de Surinaamse Amsterdammers is de steun voor de PvdA significant lager in vergelijking tot de voorgaande verkiezingen (van 35% in 2014 naar 16% in 2018), dat was in 2014 in vergelijking tot 2010 ook al het geval. Ook D66 heeft significant minder steun onder het Surinaamse Amsterdamse electoraat in 2018 in vergelijking tot 2014 (19% naar 6%). Daarnaast is de steun voor de overige partijen onder deze groep significant toegenomen. Bij de Surinaamse Amsterdammers zijn de overige partijen die veel steun hebben gekregen, naast BIJ1 (19%), ChristenUnie (8 %) en Ubuntu Connected Front (4 %).

Figuur 6: Partijkeuze Surinaamse Amsterdammers

6. Kandidaten met een migratieachtergrond en voorkeurstemmen

Tabel 8 geeft het aantal kandidaten op de kieslijsten aan van Turkse, Marokkaanse of Surinaamse herkomst van de vijf grootste partijen en de twee succesvolle nieuwe partijen tijdens de gemeenteraadsverkiezingen in 2014 en 2018. Er is niet gecorrigeerd voor de verschillen in het totaal aantal kandidaten per partij tussen 2014 en 2018. Het totaal aantal kandidaten onder de gevestigde partijen is gedaald ten opzichte van 2014. Zo had SP in 2014 nog 50 kandidaten op de lijst staan, in 2018 is dit gedaald naar 39.

De tabel maakt duidelijk dat het aantal kandidaten met een migratieachtergrond bij de PvdA gelijk is gebleven, alhoewel dit ten aanzien van het aantal kandidaten op de lijst relatief is gedaald. Het aandeel komt overeen met het aandeel van de drie groepen onder de Amsterdamse bevolking. Het aantal en het aandeel kandidaten met een Turkse, Marokkaanse of Surinaamse achtergrond is gestegen onder D66-, SP- en VVD-kandidaten in 2018. Voor GroenLinks is het aandeel gelijk gebleven. Onder de nieuwkomers heeft DENK het hoogste aantal kandidaten met een migratieachtergrond van Surinaamse, Turkse of Marokkaanse herkomst.

Tabel 8: Aantal kandidaten gemeenteraadsverkiezingen Amsterdam 2014-2018 met een Turkse, Marokkaanse of Surinaamse achtergrond

	2014				2018			
	Turks	Marokkaans	Surinaams	Aandeel	Turks	Marokkaans	Surinaams	Aandeel
PvdA	2	2	2	28%	1	2	3	23%
VVD	2	2	2	4%	1	1	1	6%
GL	1	1	1	20%	2	3	1	20%
D66	2	2	2	10%	4	4	1	18%
SP	0	0	0	3%	4	1	1	15%
DENK					5	6	3	74%
Bij1					0	0	3	21%
Totaal	7	7	7		18	17	14	

Tabel 9 toont de vergelijking tussen de gemeenteraadsverkiezingen van 2014 en 2018 van de hoogste plaatsing van kandidaten met een Surinaamse, Turkse en Marokkaanse herkomst op de kandidatenlijsten voor de verschillende partijen. De eerste kandidaten van Marokkaanse en Surinaamse herkomst staan iets hoger op de lijst voor de PvdA dan in 2014. Bij de VVD is een sterke daling in de positie op de kandidatenlijst voor alle groepen. Partijleden van Turkse en Marokkaanse komaf hebben een hogere positie gekregen bij GroenLinks, terwijl de plaatsing van de eerste kandidaat van Surinaamse herkomst licht is gezakt. Bij D66 zijn ook sterke verschuivingen van kandidaten naar hogere plaatsen te constateren onder alle groepen. De

kandidaat van Surinaamse herkomst stond in 2018 op de 5^e plaats ten opzichte van de 26ste in 2014. Bij de SP waren er geen kandidaten van Turkse, Marokkaanse of Surinaamse herkomst in 2014; in 2018 is de hoogst geplaatste een kandidaat van Turkse herkomst op plek 9. Onder de nieuwkomers DENK en BIJ1 hebben de lijsttrekkers een migratieachtergrond. BIJ1 kent echter geen kandidaten van Turkse of Marokkaanse herkomst. DENK heeft de hoogste plekken voor kandidaten met een migratieachtergrond.

Tabel 9: Hoogste plaatsing op kandidatenlijsten per groep

	2014			2018		
	Turks	Marokkaans	Surinaams	Turks	Marokkaans	Surinaams
PvdA	7	6	8	10	2	5
VVD	4	9	10	36	45	47
GrL	25	21	6	6	4	8
D66	12	17	26	9	8	5
SP	X	X	X	9	17	15
DENK				2	1	4
BIJ1				X	X	1

6.1 ‘Etnisch’ stemmen

In de enquête werd de respondenten gevraagd om aan te geven op welke kandidaat zij hebben gestemd. Aan de hand van deze gegevens kan worden onderzocht in welke mate respondenten van Turkse, Marokkaanse en Surinaamse herkomst op kandidaten stemmen die dezelfde herkomst hebben als zichzelf. Om dit vast te kunnen stellen is van vrijwel alle kandidaten voor de Amsterdamse gemeenteraadsverkiezingen hun migratieachtergrond achterhaald.

Tabel 10 toont aan dat in alle groepen voorkeurstemmen zijn uitgebracht op kandidaten met eenzelfde achtergrond. De dik gedrukte percentages geven aan hoeveel respondenten met een bepaalde herkomst hebben gestemd op een kandidaat met diezelfde herkomst.

Onder de Turkse Amsterdammers heeft 62 procent gestemd op een kandidaat met een Turkse herkomst. Dit komt overeen met de afgelopen gemeenteraadsverkiezingen in 2014, toen 63 procent voor een Turkse kandidaat stemden (Kranendonk et al. 2014). In 2014 hing dit onder andere samen met de oprichting van de Multicultureel Plus partij, terwijl dat in 2018 te verklaren is door het succes van DENK. DENK had tijdens de verkiezingen in 2018 vijf Turkse kandidaten op de lijst staan en 74 procent van de Turkse Amsterdammers heeft op deze partij gestemd. Wat opvalt is dat ook 19 procent van de Turkse Amsterdammers heeft gestemd voor een kandidaat met een Marokkaanse herkomst, terwijl dit in 2014 nog maar 1 procent was

(Kranendonk et al. 2014). Dit is voor een belangrijk deel te verklaren door de stemmen op de lijsttrekker van DENK, wiens ouders uit Marokko komen.

Onder Marokkaanse Amsterdammers heeft 55 procent gestemd op een kandidaat met een Marokkaanse herkomst. Dit is een significante stijging vergeleken met de gemeenteraadsverkiezingen in 2014. Toen stemde 28 procent van de Marokkaanse Amsterdammers op een kandidaat met een Marokkaanse herkomst (Kranendonk et al. 2014). Dit verschil wordt voor groot deel verklaard door het feit dat de lijsttrekker van DENK een Marokkaanse achtergrond heeft. Onder de Marokkaanse Amsterdammers is niet significant meer steun voor Turkse kandidaten in vergelijking met de verkiezingen in 2014.

Onder de Surinaamse Amsterdammers stemde 43 procent op een kandidaat met een Surinaamse herkomst. Dit toont een significante stijging ten opzichte van de gemeenteraadsverkiezingen in 2014. Toen stemde 18 procent van de respondenten op een kandidaat met een Surinaamse herkomst (Kranendonk et al. 2014). Dit verschil wordt voor groot deel verklaard door het feit dat de lijsttrekker van twee populaire partijen onder deze groep, BIJ1 en de ChristenUnie, een Surinaamse achtergrond hebben.

Onder de respondenten met een andere migratieachtergrond waren de kandidaten met een overige of zonder migratieachtergrond het meest populair. Zij kregen 79 procent van de stemmen van deze groep. Onder de respondenten zonder migratieachtergrond stemde 89 procent op een kandidaat zonder, of overige, migratieachtergrond.

Tabel 10: Voorkeursstemmen voor kandidaten met een bepaalde herkomst per groep

Herkomst respondenten	Herkomst kandidaten				
		Turks	Marokkaans	Surinaams	Zonder of overige migratieachtergrond
Turks	Absoluut	156	49	2	46
	Relatief	62%	19%	1%	18%
Marokkaans	Absoluut	13	123	4	85
	Relatief	6%	55%	2%	38%
Surinaams	Absoluut	5	17	117	136
	Relatief	2%	6%	43%	50%
Andere migratieachtergrond	Absoluut	16	31	39	315
	Relatief	4%	8%	10%	79%
Zonder migratieachtergrond	Absoluut	20	64	64	1141
	Relatief	2%	5%	5%	89%

Reden stem voor kandidaat

In de enquête werd de respondenten gevraagd om aan te geven waarom zij op een bepaalde kandidaat hebben gestemd. De respondenten konden meerdere antwoordopties kiezen. De antwoordopties die zij konden kiezen waren; (i) omdat de kandidaat de eerste op de lijst was, (ii) de kandidaat de eerste vrouw op de lijst was, (iii) de respondent de kandidaat persoonlijk kende, (iv) de kandidaat dezelfde herkomst heeft als de respondent, (v) de respondent dacht dat de kandidaat goed zou kunnen opkomen voor haar/zijn belangen, (vi) de kandidaat door familie en/of vrienden was aangeraden, (vii) of dat de respondent dacht dat het belangrijk is dat er meer gemeenteraadsleden komen met de kenmerken van de kandidaat.

Er is een significant verband tussen de redenen die stemmers hebben aangegeven voor de keuze voor de gekozen kandidaat en het behoren tot een groep met een migratieachtergrond. Surinaamse, Marokkaanse en Turkse Amsterdammers hebben significant minder vaak aangegeven op een kandidaat te hebben gestemd omdat deze de eerste op de lijst was, of de eerste vrouw op de lijst was in vergelijking met Amsterdammers zonder migratieachtergrond. De Turkse Amsterdammers hebben significant het minste aangegeven te hebben gestemd op de kandidaat omdat deze de eerste op de lijst was. De Marokkaanse Amsterdammers hebben het minste aangegeven te hebben gestemd voor een kandidaat omdat ze de eerste vrouw op de lijst was. De Amsterdammers met een overige migratieachtergrond hebben ook significant minder aangegeven te hebben gestemd op de kandidaat omdat ze de eerste vrouw op de lijst was in vergelijking tot de stemmers zonder migratieachtergrond.

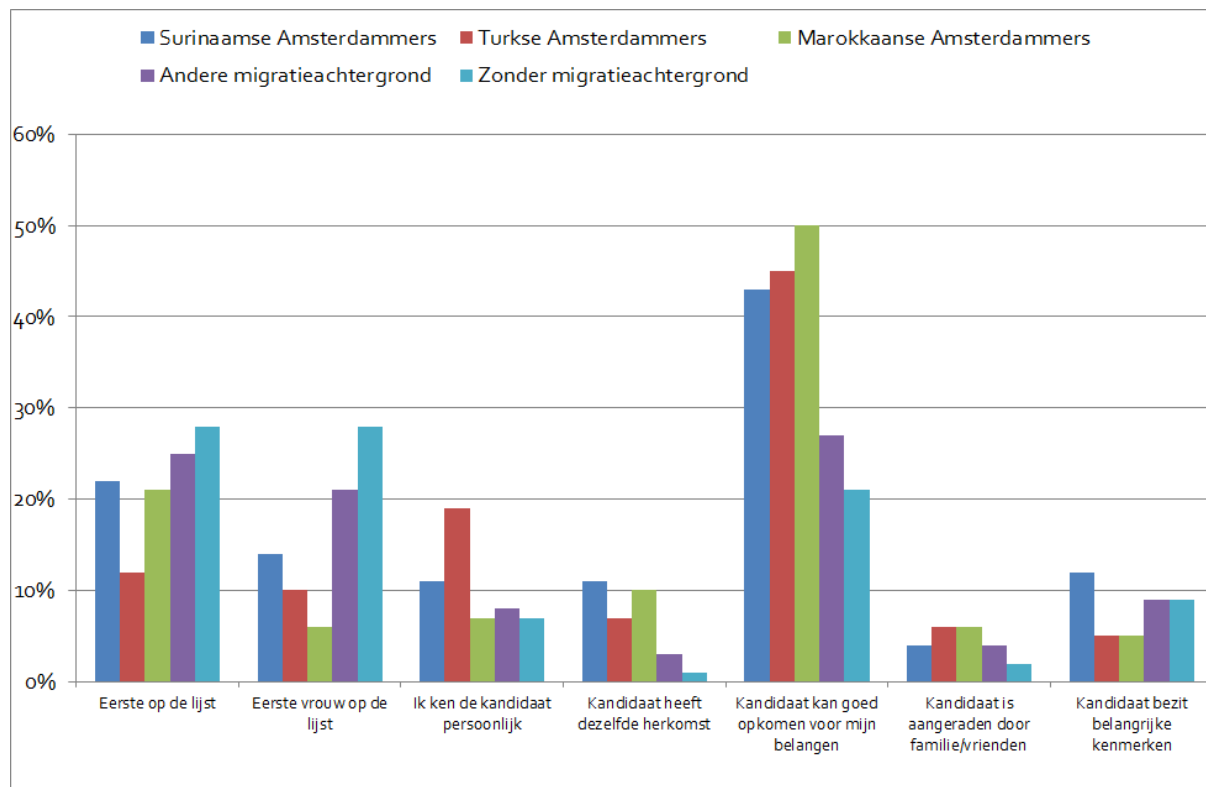
Daarnaast hebben Surinaamse en Turkse Amsterdammers (Turkse Amsterdammers nog significant vaker dan de Surinaamse Amsterdammers) aangegeven hun kandidaat keuze te hebben gemaakt omdat ze de kandidaat persoonlijk kennen in vergelijking tot de Marokkaanse Amsterdammers, de Amsterdammers met een overige migratieachtergrond en de Amsterdammers zonder migratieachtergrond.

Alle Amsterdammers met een migratieachtergrond hebben significant vaker gekozen voor een kandidaat met de reden dat deze dezelfde herkomst heeft in vergelijking tot de Amsterdammers zonder een migratieachtergrond. Surinaamse, Marokkaanse en Turkse Amsterdammers hebben significant vaker gestemd op kandidaten omdat deze dezelfde herkomst hadden als zichzelf dan stemmers met een overige migratieachtergrond. Ook hebben zij significant vaker aangegeven dat

de kandidaat goed kan opkomen voor de belangen in vergelijking tot de stemmers met een overige migratieachtergrond.

Er is geen verschil tussen de Surinaamse Amsterdammers, Amsterdammers met een overige migratieachtergrond en stemmers zonder migratieachtergrond in de mate waarin ze hebben aangegeven voor een kandidaat te hebben gestemd omdat deze is aangeraden door familie of vrienden of omdat ze het belangrijk vinden dat er meer kandidaten in de gemeenteraad komen met de kenmerken van de kandidaat. De Turkse en Marokkaanse Amsterdammers hebben wel vaker aangegeven voor een kandidaat te hebben gestemd omdat deze was aangeraden door familie of vrienden dan Amsterdammers zonder migratieachtergrond.

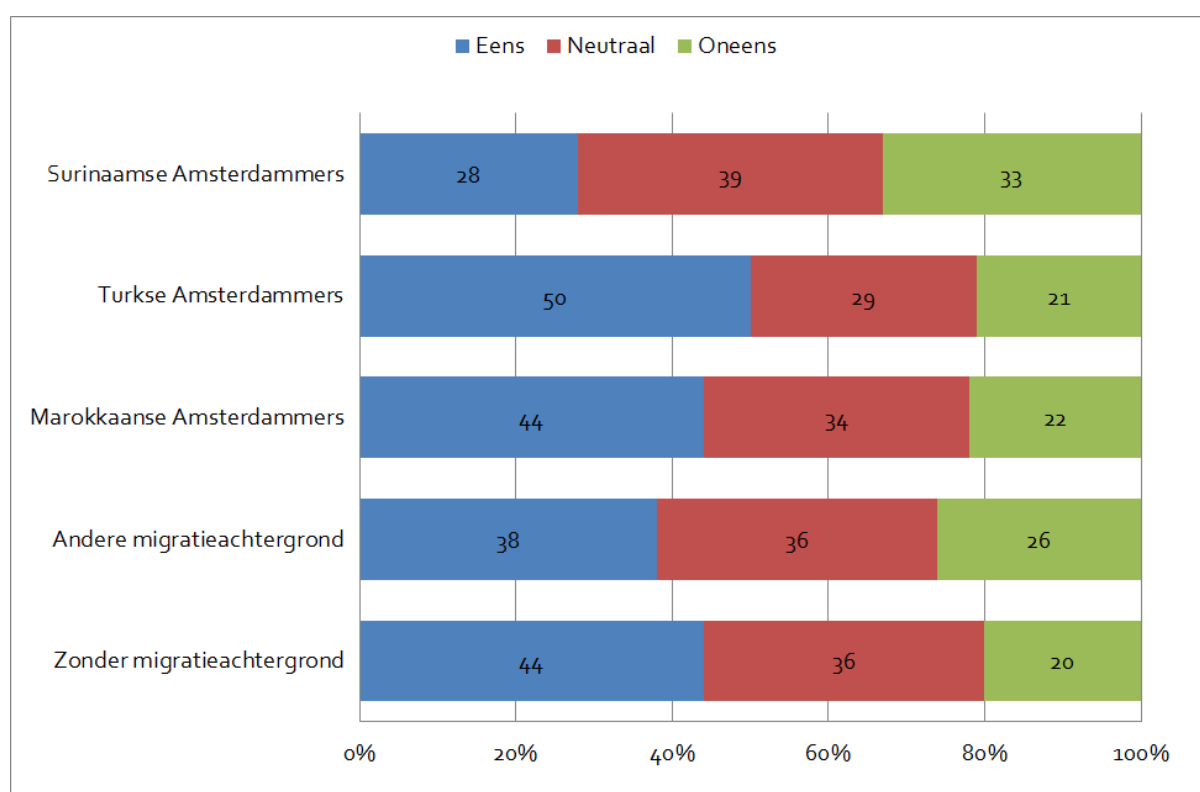
Figuur 7: Motivatie voor keuze op een kandidaat, naar herkomst

7. Ervaren politieke invloed

In de enquête is de respondenten gevraagd in hoeverre ze het eens zijn met de stelling: 'Ik heb voldoende invloed op wat er voor de stad wordt besloten'. Met deze stelling wordt de perceptie van persoonlijke politieke invloed van gemeten. De vijf antwoord categorieën varieerden van 'helemaal mee eens' tot 'helemaal oneens'. De categorieën 'helemaal mee eens' en 'eens' zijn samengevoegd. Dit geldt idem voor de antwoorden 'helemaal oneens' en 'oneens'.

Figuur 8: *Antwoord op stelling 'Ik heb voldoende invloed op wat er voor de stad wordt besloten', naar herkomstgroep, 2018*

Surinaamse Amsterdammers zijn het minst vaak eens met de stelling. Dit verschilt significant van de andere groepen. Turkse Amsterdammers zijn het daarentegen voor de meerderheid eens met de stelling, maar dit verschilt niet significant met de andere groepen.

Bij deze verkiezingen in 2018 denken dus alleen de Surinaamse Amsterdammers significant minder politieke invloed te hebben, terwijl Turkse Amsterdammers dat juist het meest denken te hebben.

8. Samenvatting

Tijdens de afgelopen Amsterdamse gemeenteraadsverkiezingen hebben het Instituut voor Migratie en Etnische Studies (IMES) van de Universiteit van Amsterdam en de afdeling Onderzoek Informatie en Statistiek (OIS) van de gemeente Amsterdam een lange samenwerking voortgezet. Voor de zevende achtereenvolgende keer werden op een aantal stemlocaties in de stad zogenaamde schaduwverkiezingen georganiseerd. Het doel hiervan is het in kaart brengen van het stemgedrag van Amsterdammers met een migratieachtergrond. Sinds 1994 wordt dit onderzoek grotendeels op dezelfde manier uitgevoerd, waarmee een unieke reeks resultaten tot stand is gekomen om de politieke integratie van migranten en hun nakomelingen in Amsterdam te bestuderen. Hieronder een samenvatting van de belangrijkste resultaten van het onderzoek in 2018.

Opkomst : structureel laag onder Marokkaanse en Surinaamse Amsterdammers en sterk gestegen onder Turkse Amsterdammers

Onder Marokkaanse Amsterdammers en Surinaamse/Antilliaanse Amsterdammers is de opkomst stabiel maar laag gebleven ten opzichte van de gemeenteraadsverkiezingen in 2014. In 2014 en 2018 was de opkomst onder de Marokkaanse Amsterdammers 24 procent en voor de Surinaamse/Antilliaanse Amsterdammers was dit 26 procent in 2014 en 25 procent in 2018. De opkomst onder Turkse Amsterdammers (48%) is met 14 procentpunt gestegen ten opzichte van de verkiezingen in 2014. De totale opkomst in Amsterdam is gestegen van 50,2% in 2014 naar 53,3% in 2018.

Stemgedrag gemeenteraadsverkiezingen 2018: DENK grote winnaar onder Turkse en Marokkaanse Amsterdammers, BIJ1 doet het goed onder Surinaamse Amsterdammers

De partij die de grootste steun heeft gekregen van de Turkse en Marokkaanse Amsterdammers is DENK. DENK ontving 49 procent van de stemmen onder de Marokkaanse Amsterdammers, en 74 procent van de stemmen onder de Turkse Amsterdammers. Buiten deze twee groepen heeft DENK maar weinig stemmen gekregen in Amsterdam: 6% onder Surinaamse Amsterdammers, 5% onder Amsterdammers met een andere migratieachtergrond en 2% onder Amsterdammers zonder migratieachtergrond.

Van de Surinaamse Amsterdammers heeft 19% op BIJ1 gestemd. Het percentage Turkse of Marokkaanse Amsterdammers dat op BIJ1 heeft gestemd is met 1% laag. Ook hebben maar weinig Amsterdammers zonder migratieachtergrond deze partij gesteund (2%).

Partijkeuze vergeleken: 2014-2018. Groot verlies PvdA

Onder de Turkse en Marokkaanse Amsterdammers is een forse daling te zien in de steun voor de PvdA, van 40% of meer in 2014 naar respectievelijk 4% en 13% in 2018. Dit verlies vormt een trendbreuk in ruim 20 jaar onderzoek naar het stemgedrag van Amsterdammers met een migratieachtergrond: de PvdA was tot nu toe altijd de grootste partij. Ook bij de Surinaamse Amsterdammers heeft de PvdA verloren, maar minder fors dan bij de andere twee migrantengroepen (van 35% in 2014 naar 16% in 2018). De twee nieuwe partijen DENK en BIJ1 vullen dit gat grotendeels op. Daarnaast valt op dat GroenLinks het onder stemmers met een migratieachtergrond beter heeft gedaan en D66 minder goed.

Leeftijd, opleiding en partijkeuze: hogere steun voor BIJ1 onder oudere Surinaamse Amsterdammers en voor DENK onder laagopgeleide Turkse Amsterdammers

Analysen we de partijkeuze naar achtergrondkenmerken dan blijkt geslacht geen invloed te hebben. Het effect van leeftijd is gering. Alleen onder de Surinaamse Amsterdammers is er een significant verband tussen leeftijd en partijkeuze. De jongere Surinaamse Amsterdammers (18-29 jaar) hebben significant meer gestemd op D66 en GroenLinks dan 30-plussers. Die groep heeft significant vaker gestemd op de PvdA en op BIJ1.

Opleidingsniveau leidt meer tot significante verschillen. Zo hebben hoog opgeleide Surinaamse Amsterdammers significant vaker gekozen voor D66 dan lager opgeleiden.

Onder Turkse Amsterdammers hebben hoog opgeleiden significant meer voor GroenLinks en VVD gekozen dan lager en middelbaar opgeleiden. De lager opgeleiden hebben juist meer op DENK gestemd in vergelijking tot de hoger opgeleiden. Onder de Marokkaanse Amsterdammers valt geen significant verband te ontdekken tussen opleidingsniveau en stemkeuze.

9. Literatuur

- Bloemraad, I. (2013) Accessing the Corridors of Power: Puzzles and Pathways to Understanding Minority Representation. *West European Politics* 36(3): 652-670.
- Bloemraad, I. & Vermeulen, F. (2014). Immigrants' Political Incorporation. In M. Martiniello & J. Rath (Eds.), *An Introduction to Immigrant Incorporation Studies: European Perspectives* (pp. 227-249). Amsterdam: Amsterdam University Press.
- De Graauw, E., & Vermeulen, F. (2016). Cities and the politics of immigrant integration: a comparison of Berlin, Amsterdam, New York City, and San Francisco. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 42(6), 989-1012.
- Heijden, T. & A. van Heelsum (2010) *Opkomst en stemgedrag van migranten tijdens gemeenteraadsverkiezingen van 3 maart 2010*, Amsterdam: IMES-report series.
- Heelsum, A. van & J. Tillie (2006) *Opkomst en partijvoorkeur van migranten bij de gemeenteraadsverkiezingen van 7 maart 2006*, Amsterdam: Universiteit van Amsterdam, Instituut voor Migratie en Etnische Studies.
- Jacobs, D. (1998), *Nieuwkomers in de politiek, Het parlementaire debat omtrent kiesrecht voor vreemdelingen in Nederland en België, 1970-1997*, Gent: Academia Press.
- Kranendonk, M., Michon, L., Schwarz, H., & Vermeulen, F. (2014). *Opkomst en stemgedrag van Amsterdammers met een migratie-achtergrond tijdens de gemeenteraadsverkiezingen van 19 maart 2014*, Amsterdam: IMES-report series.
- Michon, L., & Vermeulen, F. (2009). Organizing for access? The political mobilization of Turks in Amsterdam. *Turkish Studies*, 10(2), 255-275.
- Michon, L. & F. Vermeulen (2013) Explaining Different Trajectories in Immigrant Political Integration: Moroccans and Turks in Amsterdam, *West European Politics*, 36:3, 597-614.

Vermeulen, F., L. Michon, and J. Tillie. 2014. "Immigrant Political Engagement and Incorporation in Amsterdam." In *Immigration and the New Urban Landscape: New York and Amsterdam*, edited by N. Foner, J. Rath, J. W. Duyvendak, and R. van Reekum, 230–256. New York: New York University Press.

10. Appendix: tabellen bij figuren.

Tabel A1 (bij Figuur 1): Opkomstpercentages van vier herkomstgroepen bij de Amsterdamse gemeenteraadsverkiezingen voor de periode 1994-2018.

	1994	1998	2002	2006	2010	2014	2018
Turkse Amsterdammers	67%	39%	30%	51%	44%	34%	48%
Marokkaanse Amsterdammers	49%	23%	22%	37%	38%	24%	24%
Surinaamse/Antilliaanse Amsterdammers	30%	21%	26%	26%	26%	26%	25%
Totale opkomst gemeente	56,8%	45,7%	47,8%	50,8%	51,3%	50,3%	52,2%

Tabel A2 (bij Figuur 2): Partijkeuze bij de Amsterdamse gemeenteraadsverkiezingen naar herkomstgroep en uitslag verkiezingen, 2014

migratieachtergrond	D66	PvdA	VVD	GrL	SP	DENK	BIJ1	Overig	<i>n</i> (100%)
Surinaams	6%	16%	4%	16%	10%	6%	19%	24%	361
Turks	7%	4%	2%	6%	2%	74%	0%	4%	3691
Marokkaans	9%	13%	0%	15%	11%	49%	1%	2%	331
Andere migratieachtergrond	14%	14%	6%	28%	11%	5%	2%	21%	525
Zonder migratieachtergrond	15%	12%	8%	28%	10%	2%	2%	25%	1.531
Uitslag verkiezingen									
Verdeling stemmen	16,1%	10,7	11,4%	20,4%	7,5%	6,7%	1,9%	25,3%	
zetels in de gemeenteraad	8	5	6	10	3	3	1	9	

Tabel A3 (bij Figuur 3): Partijkeuze bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2018 naar wel of niet stemmen in 2014 en naar herkomstgroep.

Migratieachtergrond		D66	PvdA	VVD	GrL	SP	DENK	BIJ1	Overige	<i>n</i> (100%)
Surinaamse Amsterdammers	Gestemd in 2014	6%	17%	4%	15%	11%	5%	20%	23%	282
	Nee, mocht nog niet stemmen	28%	0%	0%	33%	6%	11%	0%	22%	18
	Nee, niet gestemd	4%	10%	4%	18%	12%	10%	18%	24%	50
Turkse Amsterdammers	Gestemd in 2014	7%	4%	2%	6%	2%	74%	0%	5%	260
	Nee, mocht nog niet stemmen	2%	2%	2%	14%	5%	71%	0%	5%	44
	Nee, niet gestemd	14%	4%	2%	2%	2%	77%	0%	0%	52
Marokkaanse Amsterdammers	Gestemd in 2014	7%	15%	0%	15%	13%	48%	1%	1%	226
	Nee, mocht nog niet stemmen	15%	10%	0%	28%	8%	35%	3%	3%	40
	Nee, niet gestemd	8%	6%	0%	9%	6%	66%	0%	6%	53
Andere migratieachtergrond	Gestemd in 2014	14%	14%	5%	27%	15%	4%	2%	20%	317
	Nee, mocht nog niet stemmen	13%	12%	8%	32%	3%	7%	3%	21%	99
	Nee, niet gestemd	15%	15%	6%	30%	4%	6%	3%	21%	95
Zonder migratieachtergrond	Gestemd in 2014	15%	12%	9%	28%	10%	1%	1%	25%	1311
	Nee, mocht nog niet stemmen	18%	8%	3%	38%	9%	4%	1%	20%	77
	Nee, niet gestemd	18%	13%	3%	26%	9%	5%	3%	23%	119

Tabel A4 (bij Figuur 4): Partijkeuze van Turkse Amsterdammers tijdens de gemeenteraadsverkiezingen 2018, 2014, 2010, 2006 en 2002

	PvdA	D66	GrL	SP	CDA	VVD	Overig	n (100%)
2018	4%	7%	6%	2%	0%	2%	78%	369
2014	43%	11%	4%	7%	3%	2%	30%	303
2010	58%	14%	15%	11%	1%	1%	1%	418
2006	87%	1%	4%	5%	1%	1%	1%	575
2002	44%	7%	25%	2%	2%	19%	1%	316

Tabel A5 (bij Figuur 5): Partijkeuze van Marokkaanse Amsterdammers tijdens de gemeenteraadsverkiezingen 2018, 2014, 2010, 2006 en 2002

	PvdA	D66	GrL	SP	CDA	VVD	Overig	n (100%)
2018	13%	9%	15%	11%	0%	0%	52%	331
2014	44%	21%	5%	16%	1%	3%	11%	356
2010	74%	10%	9%	4%	0%	1%	1%	671
2006	77%	1%	12%	7%	2%	1%	1%	503
2002	57%	2%	29%	4%	2%	0%	1%	398

Tabel A6 (bij Figuur 6): Partijkeuze van Surinaamse Amsterdammers tijdens de gemeenteraadsverkiezingen 2018, 2014, 2010, 2006 en 2002

	PvdA	D66	GrL	SP	CDA	VVD	Overig	n (100%)
2018	16%	6%	16%	10%	1%	4%	47%	361
2014	35%	19%	14%	12%	1%	4%	15%	347
2010	54%	9%	18%	6%	1%	5%	7%	380
2006	82%	0%	4%	6%	0%	4%	4%	530
2002	62%	1%	11%	1%	3%	3%	17%	449

Tabel A7 (bij Figuur 7): Motivatie voor keuze op een kandidaat, naar herkomst.

Motivatie voor keuze op een kandidaat								
Migratie-achtergrond	Eerste op de lijst	Eerste vrouw op de lijst	Ik ken de kandidaat persoonlijk	Kandidaat heeft dezelfde herkomst	Kandidaat kan goed opkomen voor mijn belangen	Kandidaat is aangeraden door vrienden/familie	Kandidaat bezit belangrijke kenmerken	n (100%)
Surinaamse Amsterdammers	22%	14%	11%	11%	43%	4%	12%	369
Turkse Amsterdammers	12%	10%	19%	7%	45%	6%	5%	370
Marokkaanse Amsterdammers	21%	6%	7%	10%	50%	6%	5%	337
Andere migratie-achtergrond	25%	21%	8%	3%	27%	4%	9%	533
Zonder migratie-achtergrond	28%	28%	7%	1%	21%	2%	9%	1.549

Tabel A8 (bij Figuur 8): Antwoord op stelling 'Ik heb voldoende invloed op wat er voor de stad wordt besloten', naar herkomstgroep, 2018.

	Eens	Neutraal	Oneens	n (100%)
Surinaamse Amsterdammers	28%	39%	33%	300
Turkse Amsterdammers	50%	29%	21%	281
Marokkaanse Amsterdammers	44%	34%	22%	280
Andere migratieachtergrond	38%	36%	26%	458
Zonder migratieachtergrond	44%	36%	20%	1435